

нові п'єси написав оперу "Дібук". Двічі було зроблено кінематографічні версії — у Польщі у 1938 та в Ізраїлі у 1968.

У 1917 А. було обрано депутатом від соціал-революціонерів до Всерос. установчих зборів. Після закінчення світової війни переїхав до Варшави, де у 1919 організував Євр. етнографічне т-во.

Тв.: Зібрання творів: У 15-ти т. — Вільно; Варшава, 1921—1928. — Мовою ідиш.

Лит.: Encyclopedia Judaica. — [1972]. — Vol. 3: Jerusalem — Kol. Lexicon. — Kol. 34—35; Noy D. Makom shel Sh. An-skij bfolkloristika haihudit // Miškarej Irushalaim bfolklor ihudi. — Irushalaim, 1982. — P. 94—107; Сергєєва І. С. А. Ан-ський і "Альбом єврейской художественной старины" // Бібліотечний вісник. — 1997. — № 6. — С. 20—23.

Архіви: НБУВ. ІР, ф. 321 (Матеріали С. А. Ан-ського).

І. А. Сергєєва.

АНТОНЕНКО-ДАВИДОВИЧ

(справж. прізвище — Давидов) Борис Дмитрович [псевд. — Богдан Вірний, Петро Котик, Б. Антоненко; 24.07 (5.08).1899, Засулля — передмістя м. Ромни Полтав. губ., тепер Сумської обл. — 8.05.1984, Київ, похований на Лісовому кладовищі] — письменник.

Походив з роду реєстрових козаків і священнослужителів Антоненків. Прадід А.-Д., за вказівкою харків. архієрея, змінив своє прізвище на російське — Давидов. Н. в сім'ї залізничника Дмитра Олександровича Давидова. Мати

— Юлія Максимівна Яновська — походила з роду діличів Полтав. губ. А.-Д. був одружений з Вірою Павлівною Баглій, лікарем за фахом (у 1922—25), Наталею Йосипівною Карпенко, художницею, актрисою (у 1927—35), Ганною Антонівною Борецькою, медичним працівником (у 1957—82). Діти: сини — Левко, Євген, дочка — Ярина Голуб, пасербиця — Ярина Тимошенко. Дит. роки А.-Д. пройшли переважно в Брянську. У 1906 сім'я повернулася в Україну. А.-Д. вчився в Охтирській гімназії (1909—17), на природничому відділенні Харків. ун-ту (1917), іст.-філол. ф-ті Київ. ун-ту (1918—21, з 1920 Київ. ІНО). Через матеріальні нестатки не зміг завершити навчання. Був членом КП(б)У (1920—21), УКП (1922—23). Вийшов з лав обох партій, переконавшись в їхній нездатності вирішувати назрілі політичні проблеми, передусім нац. питання. Ще в студентські роки почав працювати — вчителював, завідував охтирською Наросвітою (1920—21). Працював в редакціях журн. "Глобус", "Пролетарська прав-

да”, худож. редактором на Київ. кінофабриці (1922—29). Рятуючись від переслідувань, яких зазнавала в цей час укр. інтелігенція, А.-Д. переїхав до Алма-Ати (1934), де працював редактором у вид-ві “Казахстан”, викладав рос. л-ру на робітфаці Гірничого ін-ту. 2.01.1935 А.-Д. був заарештований в Алма-Аті і під конвоєм направлений до Києва. Йому було інкриміновано участь у т. з. Укр. військ. організації, яка нібито готувала терористичні акції проти членів ЦК. Згодом на А.-Д. було заведено нову судову справу (1937). В цілому А.-Д. перебував 13 років у таборах ГУЛАГу (1935—48). Після звільнення вчителював на Вінниччині, де був заарештований вдруге (1951). Направлений на довічне заслання в с. Мало-Роська Больше-Муртанського р-ну Красноярського краю. Реабілітований 1956. Через рік, повернувшись до Києва, працював у редакціях журн. “Дніпро” (1957—58), “Барвінок” (1958—60), “Україна” (1961—62). З 1963 — на творчій роботі.

Писати А.-Д. почав рано. Ще в юнацькі роки надрукував у гімназійному журналі нарис “Моя поїздка на Кавказ” (1916). Укр. мовою вперше опубліковано оповідання “Останні два” (“Нова громада”. — 1923. — Ч. 3—4) і п’єсу “Лицарі абсурду” (“Червоний шлях”. — 1923. — Ч. 8). А.-Д. належав до літературної орг-ції “Ланка”, згодом перейменованої на МАРС (“Майстерня революційного слова”, 1924—29). Всупереч ідеол. догмам пролеткультівців А.-Д. та його однодумці (Є. П.

Плужник, В. П. Підмогильний, Г. М. Косинка, Б. Тенета, Т. Осьмачка, М. Галич) орієнтувалися на високохудожні зразки вітчизняного класичного письменства. Це засвідчують ранні оповідання і повісті А.-Д.: “Пиріжки-пиріжки” (1922), “Крижані мережки” (1924), “Тук-тук” (1926), “Синя волошка” (1927), “Печатка” (1928). Провідні для творчості А.-Д. — проблеми нац.-культурного відродження України, осмислення непростих уроків революції. В повісті “Смерть” (1928) А.-Д. простежив процес духовної загибелі партійного функціонера К. Горбенка, який заради власного благополуччя зрікся нац. ідеалів. Болісними роздумами А.-Д. щодо трагічної долі свого народу насичена збірка репортажів “Землею українською” (1930).

Тогочасна ортодоксальна критика визнала літ. діяльність А.-Д. ідеологічно шкідливою. Як наслідок, за життя А.-Д. не були видані його твори, написані на початку 1930-х рр.: романи “Борг”, “Нашадки прадідів” (перша частина трилогії “Січ-мати”). Така ж доля спіткала його поезію і прозу часів ув’язнення і заслання, що відтворювали страшне буття сталінських концтаборів (цикли “Тюремні вірші”, “Сибірські новели”). Після реабілітації А.-Д. окремим виданням вийшов роман “За ширмою” (1957). Цей твір, сповнений суто людськими проблемами життя (синівського обов’язку, втрати родової пам’яті), цілком відповідав здобуткам нової літ. хвилі — прозі “шестидесятництва”. Доро-

бок А.-Д. означеного періоду становлять твори різних жанрів: цикл репортажів "Збруч" (1959), збірка "Слово матері" (1960), "Семен Іванович Пальоха" (1965), збірка оповідань для дітей "Золотий кораблик" (1960) та ін. Широкого розголосу набули літературознавчі й мовознавчі праці А.-Д.: "Здалека й зблизька" (1969), "Як ми говоримо" (1970) та ін. На початку 1970-х рр. А.-Д. зазнав нових переслідувань за підтримку руху укр. патріотів — І. М. Дзюби, В. С. Стуса, В. М. Чорновола, І. О. Світличного, Н. О. Світличної, Є. О. Сверстюка, М. Х. Кошубинської та ін. Його книги було вилучено з бібліотек, а нові твори викреслено з видавничих планів. Проте А.-Д. не припинив активної літ. праці, зокрема готував до друку збірку оповідань "Завищені оцінки", яка гідно увінчала його творчий шлях.

Книги А.-Д. перекладено англ., болгар., польс. і рос. мовами. Член Пен-клубу (1976). Посмертно удостоєний Держ. премії ім. Т. Г. Шевченка за збірку худож. прози "Смерть. Сибірські новели. Завищені оцінки" (1992).

Тв.: Запорошені силуети: Оповідання. — Х., 1925; Тук-тук: Оповідання. — К., 1926; Смерть: Повісті і оповідання. — Х., 1928; Справжній чоловік: Оповідання. — Х.; К., 1930; Печатка: Оповідання. — Х.; К., 1930; Синя волошка: Зб. оповідань. — Х.; К., 1930; Шкапа: Оповідання. — Х.; К., 1930; Крила Артема Летючого: Літ. репортаж. — Х., 1932; Люди й вугілля: Зб. нарисів. — Х., 1932;

Паротяг Ч-273: Зб. оповідань. — Х.; Одеса, 1933; Смерть. — Лондон, 1954; Землею українською. — Філадельфія, 1955; Збруч: Літ. репортаж. — К., 1959; В сім'ї вольній, новій: Оповідання й нариси. — К., 1960; Золотий кораблик: Оповідання. — К., 1960; Про що і як: Статті, нариси, фейлетони. — К., 1962; За ширмою: Роман. — К., 1963; Слово матері: Оповідання. — К., 1964; В літературі й коло літератури: Статті. — К., 1964; Здалека й зблизька: Літ. силуети й критичні нариси. — К., 1969; Як ми говоримо. — К., 1970; Печатка. — Мельбурн, 1979; Смерть. Сибірські новели. Завищені оцінки: Повісті, новели, оповідання / Упоряд. Б. О. Тимошенко. — К., 1989; Сибірські новели. Тюремні вірші. — Балтимор; Торонто, 1990; Твори: У 2-х т. / Упоряд.: Я. Тимошенко, Б. Тимошенко. — К., 1991.

Лит.: Чуб (Нитченко) Д. Борис Антоненко-Давидович. — Мельбурн, 1979; Нитченко Д. Двісті листів Б. Антоненка-Давидовича. — Мельбурн, 1987; Хахуля О. Антоненко-Давидович у пазурях чекістів. — Мельбурн, 1987; Бойко Л. Лицар правди і добра // Літ. Україна. — 1989. — 10 серп. — С. 6; Тимошенко Б. "Як я дійшов до життя такого...": Бесіда з поетом Б. Антоненком-Давидовичем // Дніпро. — 1989. — № 6. — С. 106—114; Ходоровський М. Коли б без купюр... // Друг читача. — 1990. — 12 лип. — С. 4; Ходоровський М. Недоспівана пісня ранньої осені // Родослав. — 1990. — № 2. — С. 6; № 3. — С. 4—5; Тимошенко Б.

Смерть і воскресіння: Післямова // Антоненко-Давидович Д. Твори: У 2-х т. — Т. 2. — К., 1991. — С. 611—623; Григорук А. “Від жебрацької долі та арестантської неволі не зарікайся”: Спогад про Б. Антоненка-Давидовича // Київ. — 1993. — № 10. — С. 5; Голуб Я. Спогади про мого батька Бориса Антоненка-Давидовича // Березіль. — 1995. — № 1—2. — С. 53—143; № 7—8. — С. 29—96; Михайленко А. Її батько — Антоненко-Давидович // Літ. Україна. — 1996. — 18 лип. — С. 7.

Архіви: ЦДАМЛМ України, ф. 159, од. 1, од. зб. 1—145; ф. 169, оп. 2, од. зб. 326.

Іконографія: Зубківський Г. Графічний портрет Б. Д. Антоненка-Давидовича. 1968. Оригінал зберігається в архіві вид-ва “Веселка”.

М. Д. Ходоровський.

АНТОНОВИЧ Дмитро Володимирович [псевд. і крипт. — Войнаровський, Северин Войнилович, Муха, Подорожний, Шельменко, Simplissimus, А. Д., Д. А., С. В.; 2(14).11.1877, Київ — 12.10.1945, Прага] — учений-енциклопедист, театрознавець, мистецтвознавець, політ. і громад. діяч.

Н. в сім'ї професора Київ. ун-ту Володимира Боніфатійовича А. (1834—1908), відомого історика, археографа, археолога. Дружина — Катерина Миколаївна А. [дівоче — Серебрякова; 1887 (84?), Харків — 22.02.1975, Вінніпег], педагог, професор історії мистецтва, художник, книжковий графік. Діти: Марко (7.07.1916, Київ) — іс-

торик, доктор істор. наук, президент Укр. вільної академії наук у США (1992—97), редактор журн. “Розбудова держави”; Михайло — історик, загинув під час Другої світової війни; Марина — історик мистецтва, педагог, дружина громад. і політ. діяча, мовознавця Ярослава Рудницького.

А., маючи початкову домашню освіту, закін. 4-у київ. гімназію і 1895 вступив до Київ. ун-ту. Захоплювався театр. діяльністю: 1894—96 керував аматорським театром у с. Сидорівці Канівського пов., 1896—97 — власною укр. трупкою, що діяла у Чернігові, а згодом у Харкові, куди переїхав у 1897. Продовжуючи навчання в Харків. ун-ті, був одним із лідерів харків. студентської громади. Разом з Б. Камінським, М. Русовим, Л. Мацієвичем, О. Коваленком, В. Мартосом заснували 1900 Революційну укр. партію (РУП) — першу активну політ. організацію центр., південних і східних укр. земель, основним завданням якої було досягнення самостійності України. 1901 заснував осередок РУП у Києві. Був членом ЦК РУП (з 1902). З 1903 входив у Закордонний к-т у Львові (разом з В. Винниченком), що керував усією видавничою справою партії у Галичині. Неухильно дотримувався позиції самостійності України. За період перебування у партії (самоусунувся 1905 через розбіжності з М. Поршем, одним із лідерів РУП, який дотримувався позиції необхідності автономії у складі Росії) видав політ. брошури: “Дядько Дмитро” (1900), “Власна земля”,